

ЗЛОЧИНИ КОРУПЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ: СПОСОБИ ЇХ ПРИХОВУВАННЯ

УДК 343

Н. В. Кимлик

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права, процесу та
криміналістики, Національний університет
державної податкової служби України*

На сьогодні серед головних проблем сучасного суспільства, що виникають як за результатом поширення, так і глибиною проникнення в суспільство, слід назвати корупцію та її негативний вплив на становлення громадянського суспільства в Україні, який стає все відчутнішим і створює реальну загрозу національній безпеці країни.

Детальне та успішне розв'язання цього надзвичайно складного питання вимагає поглиблене дослідження та вивчення спеціальних позицій різних галузей науки, самої сутності корупції.

Корупція – це таке ж давнє явище, як і соціальний порядок, що керує життям людей, яким би він не був. Складовими української корупції стало хабарництво, зловживання службовим становищем, надання спеціальних послуг тощо. Однак, як свідчить історія, це негативне явище було притаманне суспільству на більшості етапів його розвитку та в різних формах його прояву.

Проблему корупційної злочинності розглядали та розглядають багато вітчизняних і зарубіжних вчених, політиків. Серед вітчизняних науковців помітний внесок у дослідження проблеми корупції

У статті досліджуються способи приховування злочинів, пов'язаних із корупцією, як одного з видів злочинів у сфері службової діяльності. Дано визначення поняття способу приховування корупційного злочину та класифіковано такі способи за окремими видами.

Ключові слова: *корупція, корупційний злочин, корупційна злочинність, службові злочини, способи приховування злочину.*

CRIME CORRUPTION ORIENTATION: WAYS OF HIDING

Кимлик Н. В.

Received: 31 Oct 2014.

зробили М.І. Мельник, Є.В. Невмержицький, О.В. Терещук, Є.І. Темнов, О.В. Шевченко та інші.

Корупційна діяльність має складний багаторівневий характер, дослідити який можна лише з допомогою системного аналізу елементів, що її утворюють.

Спосіб приховування, так само як і вчинення злочину має важливе правове та соціальне значення. Його встановлення в справі є необхідним, оскільки він є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, і відсутність його виключає склад злочину.

Слід зазначити, що особливості способів корупційних злочинів полягають у тому, що вони застосовуються не як одиничні дії, а найчастіше у вигляді продуманої системи злочинної діяльності, яка здійснюється протягом тривалого періоду. Для злочинів корупційної спрямованості характерною є загальна особливість – основою їх способу є навмисне виконання (або невиконання) певних службових дій у вигляді розпоряджень, наказів, доручень, дозволів, заборон, що заподіяли фізичну, матеріальну або моральну шкоду.

Спосіб приховування таких злочинів нерідко є складовим елементом злочинної діяльності, здійснюваної відповідно до єдиного задуму. Це характерно в основному для хабарництва і службових зловживань, оскільки спосіб приховування їх передбачається заздалегідь.

Способам приховування корупційних злочинів приділяється велика увага у зв'язку з тим, що ці способи надзвичайно різноманітні і швидко змінюються, їх доповнюють й вдосконалюють злочинці та їх оточення.

Питання, пов'язані із способами приховування злочинів, досліджували В.П. Бахін, Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, В.К. Гавло, О.Г. Гельманов, М.В. Даньшин, С.М. Зав'ялов, Г.Г. Зуйков, В.М. Карагодін, Н.В. Кручиніна, А.М. Кустов, В.П. Лавров, І.М. Лузгін, В.О. Овечкін, В. В. Трухачов, М.С. Уткін, В.В. Чурпіта, В.Ю. Шепітько, В.І. Шиканов та ін.

Водночас, комплексного дослідження способів приховування корупційних злочинів не здійснено, що є певною прогалиною в методиці розслідування цих злочинів. Ефективним у науковому та практичному аспектах є аналіз способів приховування корупційних злочинів з використанням системного підходу й криміналістичної класифікації.

Спосіб приховування злочину – це заснований на реалізації системи об'єктивних і суб'єктивних факторів дійсності комплекс дій чи бездіяльність особи, що приховує злочин до, у момент або після вчинення злочину [5, 232; 4, 213].

Приховування злочину можна визначити як діяльність, яка спрямовується на приховування злочину, знищення, маскування чи фальсифікації слідів злочину, злочинця, а також засобів, за допомогою яких здійснювався сам злочин.

У наукових джерелах неодноразово робили спроби класифікувати способи приховування злочинів за різними підставами. Водночас, найбільшу увагу приділено їх класифікації за змістовими ознаками.

Класифікація способів приховування злочинів за цим критерієм має важливе криміналістичне значення, тому що саме змістова сторона визначає специфіку

процесів слідоутворення під час реалізації конкретного способу приховування злочину [3, 12; 11].

Одну з перших класифікацій приховування злочинів запропонував В.О. Овечкін, який розділив способи приховування злочинів на дві групи:

1) способи, які полягають у перешкоджанні отриманню органами досудового слідства інформації про злочин;

2) способи, що полягають у перешкоджанні отриманню органами досудового слідства інформації про злочин і надання замість неї неправдивої інформації [9, 7].

До першої класифікаційної групи автор відніс переміщення матеріальних джерел інформації про злочин; їх маскуванню; укриття та знищення матеріальних, подекуди й ідеальних джерел інформації про злочин; ухилення від явки в слідчий орган; відмову від давання показань; негативний вплив на осіб, які володіють інформацією про злочин. До другої групи віднесено: фальсифікацію, інсценування; завідомо неправдиве повідомлення з метою приховування злочину [9, 7–8].

Водночас такий підхід ученого порушує правила наукової класифікації, оскільки друга група способів приховування є підгрупою (видом) першої. Крім того, деякі способи перешкоджання отриманню органами досудового слідства інформації про злочин можуть також передбачати надання замість неї неправдивої інформації (наприклад, негативний вплив на осіб, які володіють інформацією про злочин), що знову порушує правила наукової класифікації [1, 9–12].

Цікаву класифікацію способів приховування злочинів запропонували

Н.В. Кручиніна та В.І. Шиканов, обравши критерієм класифікації зміст поняття «маскування», а саме комплекс дій, здійснюваних злочинцем, щоб ввести в оману правоохоронні органи щодо події злочину, своєї участі в ньому або інших обставин, які мають значення для встановлення істинних обставин події, що розслідується.

Маскування є поняттям родовим і включає в себе:

- приховування – застосування таких дій і прийомів, які виключають або ускладнюють виявлення слідів злочину та злочинця;
- імітацію – створення демаскуючих слідів й ознак, властивих реальним об'єктам процесу, явищ (різновидом імітації є інсценування);
- симуляцію – удавану хворобу;
- агравацію – перебільшення хворобливих явищ;
- дисиміляцію – умисне приховування хворим симптомів хвороби;
- фальсифікацію – створення підроблених матеріальних об'єктів або певну зміну наявних об'єктів з метою видати їх за справжні;
- демонстративні дії, епатовану поведінку, що відволікає увагу від учинків, які прагнуть замаскувати [7, 124–125].

Н.В. Кручиніна та В.І. Шиканов вважають, що внаслідок такого поділу можна виділити такі види приховування:

- злочину в цілому;
- слідів злочину;
- знарядь злочину;
- засобів вчинення злочину;

• факту участі певної особи у вчиненні злочину [7, 125].

Ми вважаємо, що таку класифікацію можна вважати правильною, оскільки українським законодавством визначено, що «пособником є особа, яка заздалегідь обіцяла переховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети, або іншим чином сприяти приховуванню злочину» (ч. 5 ст. 27 КК України) [6].

Класичну класифікацію способів приховування злочинів запропонував Р.С. Белкін, який поділив їх на такі групи приховування: шляхом замовчування інформації та (або) її носіїв; шляхом знищення інформації та (або) її носіїв; шляхом маскувannya інформації та (або) її носіїв; шляхом фальсифікації інформації та (або) її носіїв; змішані способи (інсценування) [2, 212–213].

Розвиваючи цю класифікацію, М.В. Даньшин наводить більш детальну диференціацію способів приховування злочинів, а саме:

1) переміщення, що становить собою безпосередній відхід злочинця з місця злочину або зміну місця перебування суб'єкта злочину, а також зміну місця розташування об'єкта, що має відношення до справи;

2) приховування інформації та (або) її носіїв;

3) знищення інформації та (або) її носіїв;

4) маскувannya інформації та (або) її носіїв;

5) фальсифікація інформації та (або) її носіїв;

6) неправдиве алібі;

7) інсценування;

8) учинення іншого злочину;

9) опосередковане приховування («сліпе» приховування, за якого людину використовують без попередження, вона не підозрює, що досягає чужих цілей; залучення й використання з метою приховування злочинів невинних форм поведінки);

10) симуляція – надання неправдивої інформації, відомостей, пов'язаних із станом здоров'я, з метою ухилення від відповідальності;

11) приховування, що ґрунтується на впливі – фізичних або психічних діях, спрямованих проти співучасників, свідків, потерпілих, з метою перешкодити повідомленню інформації про злочин або схилити до відмови від дачі показань;

12) комплекс двох і більше способів приховування злочину (як з однієї групи способів, так і з різних) [3, 9–10].

Дослідник приховування злочинної діяльності В.В. Трухачов запропонував таку класифікацію способів приховування злочинної діяльності з урахуванням їх змістової сторони:

1) способи приховування злочинної діяльності, спрямовані на мінімізацію відтворення значущої інформації. Зокрема, до них належать: вчинення розвідувальних і тренувальних дій з метою максимально швидко та ефективно реалізації злочинної діяльності; обрання такого способу вчинення злочину, який веде до мінімального відтворення значущої

інформації; добір місця й часу вчинення злочину, що забезпечить мінімальну можливість присутності свідків, потенційних носіїв значущої інформації, тощо;

2) способи приховування злочинної діяльності, спрямовані на зменшення обсягу інформації, яку відтворюють: знищення (повне або часткове) значущої інформації; знищення матеріальних носіїв значущої інформації; знищення людей – джерел ідеальних слідів злочину; зниження джерел і носіїв значущої інформації; тимчасове припинення злочинної діяльності тощо;

3) способи приховування злочинної діяльності, спрямовані на дезорієнтацію розслідування суб'єктів криміналістичної діяльності: давання завідомо неправдивих показань; висування неправдивих версій; наведення виправдувальних мотивів; створення інсценування; фальсифікація значущої інформації тощо;

4) способи приховування злочинної діяльності, спрямовані на дискредитацію доказово значущої інформації, отриманої та зафіксованої суб'єктами розслідування та судового розгляду: дискредитація носіїв значущої інформації; дискредитація об'єктивності змісту такої інформації; дискредитація процедури отримання доказової інформації;

5) способи приховування злочинної діяльності, спрямовані на позбавлення можливості певних працівників органів кримінальної юстиції проводити розслідування та судові розгляди: дискредитація слідчих та інших суб'єктів; схиляння слідчого та інших суб'єктів криміналістичної діяльності до зради; примушування слідчого та інших суб'єктів криміналістичної діяльності до відмови від отримання й

фіксації значущої інформації у справі або її неправильної оцінки тощо [10, 68–70].

Що стосується приховування корупційного злочину в цілому, то для такого виду злочинної діяльності характерно приховування факту участі посадової особи в злочині (зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, видавання завідомо неправдивого документа, одержання та провокація хабара), приховування слідів злочину (службове підроблення).

Дії службових осіб, спрямовані на вчинення і приховування корупційних злочинів, за суб'єктом можуть не збігатися у випадках, якщо приховування здійснюється не виконавцем, а іншими заінтересованими особами. Дії щодо вчинення і приховування злочину можуть не збігатися і за задумом, якщо необхідність маскування виникла у зв'язку з непередбаченими обставинами або зміною обстановки.

Способи приховування залежать також від сфери діяльності посадової особи. Так, незважаючи на різноманіття державних структур, способи приховування корупційного злочину, зокрема, такого як хабарництво – досить типові.

Наприклад, Я.Є. Мишков визначає такі: підроблення в документах або виготовлення нових про прийом на роботу, організацію нових посадових структур; виправлення дат, підроблення підписів у документах, які фіксують відкриття приватних підприємств, тощо; підготовка неправомірних управлінських рішень про надання монопольного права торгівлі нафтопродуктами або електроенергією; виготовлення документів на аукціонну ціну будинків і споруд, що

приховують недоліками останніх, яких насправді немає; поширення відомостей про сувору дисципліну й непідкупність окремих чиновників установи з метою створення маскувальної «ширми» тощо [8, 11].

Досліджуючи способи приховування корупційних злочинів, в тому числі й шляхом збору емпіричних даних слідчих органів прокуратури, ми дійшли висновку, що особа готуючись до вчинення такого злочину, заздалегідь планує дії щодо його приховування, а саме: підшукує посередника (43%); знищує (фальсифікує) сліди або предмети злочину (24%); використовує корумповані зв'язки в органах влади й управління та у правоохоронних структурах (29%). Корупціонери також можуть відкривати банківські рахунки на ім'я одного з родичів або близької особи; складати фіктивні документи про наявність боргу, виграш, сплату послуг; готувати неправдиве алібі тощо.

Ми приєднуємося до думки С.П. Чичиркіної, яка зазначила, що для того, щоб приховати злочин у момент його вчинення, а також після нього, службова особа: здійснює конспіративні заходи (місце отримання хабара визначає безпосередньо перед його передаванням, замикає службовий кабінет, де будуть надані протиправні послуги, змінює зовнішність, щоб у подальшому потерпілий не міг впізнати суб'єкта злочину); знищує або підроблює документи, виготовляє нові; знищує матеріальні сліди злочинних дій; звільняється з установи, переходить на іншу посаду тощо.

У разі повідомлення правоохоронними органами про підозру певній особі щодо вчинення корупційного злочину, вона може приховувати свої протиправні дії

шляхом: примушування свідків і потерпілих до відмови від наданих показань або їх зміни на вигідні для злочинця; знищення наявних документів, предметів, які можуть містити ознаки вчиненого службового злочину; переховування від органів розслідування злочину; відмова від давання показань, давання завідомо неправдивих показань, зокрема наведення неправдивого алібі; симуляція психічного розладу або іншого захворювання; вплив на особу, яка проводить розслідування, за допомогою корумпованих зв'язків в органах влади й управління та у правоохоронних структурах; спроба підкупу слідчого; створення перешкод для проведення розслідування тощо [11].

Враховуючи викладене вище, можна підсумувати, що спосіб вчинення корупційного злочину являє собою комплекс діянь суб'єктів, передбачених ст. 4 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції», спрямованих на підготовку, вчинення чи приховування злочину, ознаки яких мають значення для криміналістичної характеристики злочину.

Підготовка до корупційних злочинів є необов'язковою та може складатись з розробки спільного плану дій корупціонерів, підготовки і прийняття відповідних актів, складання інших документів для створення умов, що сприятимуть вчиненню злочинів. Загальним способом вчинення всіх корупційних злочинів є зловживання наданими повноваженнями. До групових способів вчинення таких злочинів віднесено: незаконні дії з майном, що перебуває у віданні або на яке розповсюджується вплив суб'єкта корупції, отримання незаконної вигоди суб'єктом корупції чи близькими особами, не пов'язане з розкраданням майна, службове підроблення,

інші види зловживання владою та службовим становищем

Слід зазначити, що основний елемент способу корупційного злочину складається з двох частин – вчинення посадовими або службовими особами незаконних дії та отримання незаконної матеріальної вигоди для себе або близьких, а також можливе задоволення інших особистих інтересів. Іноді дії з приховування відбуваються за межами способу корупційного злочину. Вже після початку перевірок законності виконаних дій, раніше складені документи можуть фальсифікувати або знищити. Зустрічаються в практиці і випадки встановлення корупційних зв'язків з особами, які здійснюють відомчі або позавідомчі перевірки, а також

досудове провадження за фактами посадових чи службових зловживань.

Головними способами приховування корупційних злочинів є фальсифікація обліку й звітності; внесення змін до документів; заміна або виготовлення фіктивних документів; знищення документів; штатні переміщення; знищення матеріальних слідів злочину; підписання актів здачі-прийняття замовлених послуг без їх існування тощо.

Крім того, такий злочин як службове підроблення є самим способом приховування інших злочинів у сфері службової діяльності, наприклад, зловживання владою і службовим становищем, перевищення влади і службових повноважень, хабарництво тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Белкин А. Р.* Криминалистические классификации / А. Р. Белкин. – М. : Мегатрон XXI, 2000. – 93 с.
2. *Белкин Р. С.* Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин. – [2-е изд., доп.]. – М. : Мегатрон XXI, 2000. – 334 с.
3. *Даньшин М. В.* Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / М. В. Даньшин. – Харків, 2000. – 19 с.
4. *Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів* : підручник / [за ред. В. Ю. Шепітька]. – Харків : Право, 1998. – 376 с.
5. *Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів* : навч. посіб. / В. П. Бахін, В. К. Весельський, В. С. Кузьмичов [та ін.] ; за ред. О. М. Джужі. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2010. – 524 с.
6. *Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (із змінами та доповненнями)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

7. Кручинина Н. В. Алиби. Теоретические проблемы и их прикладное значение в уголовном судопроизводстве / Н. В. Кручинина, В. И. Шиканов. – Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1992. – 200 с.
8. Мишков Я. Є. Методика розслідування хабарництва : дис. ... канд.. юрид. наук : 12.00.09 / Я. Є. Мишков. – Харків, 2005. – 179 с.
9. Овечкин В. А. Общие положения методики расследования преступлений, скрытых инсценировками / В. А. Овечкин. – Харків : Харьков, юрид. ин-т, 1975. – 64 с.
10. Трухачев В. В. Криминалистический анализ сокрытия преступной деятельности / В. В. Трухачев. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 2000. – 224 с.
11. Чичиркіна С. П. Способи приховування злочинів у сфері службової діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.naiu.kiev.ua/chasopis/materials/32>

Стаття надійшла до редакції: 31.10.2014.

Рекомендовано кафедрою кримінального процесу та криміналістики

CRIME CORRUPTION ORIENTATION: WAYS OF HIDING

Kymlyk N. V.

Abstract: This article explores ways of concealing crimes related to corruption as one of the types of crimes in the area of performance. Notion way of concealing the crime and corruption classified these methods for individual species.

With systematic analysis the research elements of corruption, which has a complex multi-level nature. The need for special attention to methods of concealing corruption offenses is their diversity, their constant changes, additions and improvements. To hide the corruption offense characteristic to conceal the fact of participation in official crime hide traces of the crime and so on.

By collecting empirical data determined that preparing to commit a crime of corruption, criminals advance planning actions to hide, namely *pidshukovuyut* agent; destroy traces of the crime or objects; use corrupt contacts in government and administration and law enforcement structures, open bank accounts; make fake documents about the debt, preparing false alibi, etc.

The main ways of concealing corruption offenses considered falsification of accounting and reporting; Amendments to documents; replacement or making false documents; destruction of documents; staff movement; destruction of material traces of the crime; signing of delivery-acceptance acts ordered services without their existence.

The method of committing the crime of corruption is defined as a set of actions of entities under Art. 4 of the Law of Ukraine “On Prevention and Combating Corruption” aimed at training, commit or conceal the crime, the signs of which are relevant to the crime characteristic.

Keywords: corruption, corruption crime, corruption crime, official crimes ways to conceal the crime.

**ПРЕСТУПЛЕНИЯ КОРРУПЦИОННОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ:
СПОСОБЫ ИХ УКРЫВАТЕЛЬСТВО**

Кимлик Н. В.

Резюме: В статье исследуются способы сокрытия преступлений, связанных с коррупцией, как одного из видов преступлений в сфере служебной деятельности. Дано определение понятия способа сокрытия коррупционного преступления и классифицированы такие способы по отдельным видам.

Ключевые слова: коррупция, коррупционное преступление, коррупционная преступность, служебные преступления, способы сокрытия преступления.